

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ

Каленюк К. В.

*здобувачка вищої освіти I курсу,
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет географії, історії та туризму,
Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Лопацька Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії,
факультет географії, історії та туризму,
Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Розбудова будь-якої держави супроводжується процесом формування та розвитку національної свідомості її громадян. Поняття національної свідомості має великий філософський зміст та важливе практично-наукове підґрунтя для розвитку і становлення будь-якої нації світу.

В існуванні кожного народу національна свідомість виступає передовим чинником формування громадянського суспільства. Це означає, що кожна людина є учасником його життя у всіх проявах, при цьому відстоює інтереси, спільну мету цього суспільства та живе за правилами своєї національної спільноти. Національна свідомість носить фундаментальний характер як у побудові нації в цілому, так і у встановленні кожного громадянина, особистості та індивіда окремо.

«Енциклопедія Сучасної України» (багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України) подає наступне визначення цьому поняттю: національна свідомість - цілісна система духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, відображають основні засади буття нації [3].

Українська національна свідомість – це усвідомлення себе важливим елементом українського народу, носієм національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку українців як нації. Вона складається протягом століть у процесі

історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність. Свідомість нашого народу досі залишається явищем проблематичним і українська спільнота повинна до кінця самоідентифікуватися. Довготривала бездержавність, заборона рідної мови, відлучення поколінь від духовних надбань народу, перекручене тлумачення історичних подій – це все негативно впливало на національну свідомість. І сьогодні, в умовах війни (російсько-української війни, яка бере початок з 20 лютого 2014 р.), особливо гострою як в теоретичному, так і в практичному плані є проблема формування, утвердження та становлення національної свідомості в усіх категоріях суспільства, а особливо – молоді, яка, безсумнівно, є гарантом збереження, відбудови та розвитку України.

Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується й розвивається протягом життя людини. На цей процес впливає ряд факторів: етнічне середовище, в якому живе людина, національна мова, культура, традиції тощо. І важливу роль у формуванні національної свідомості відіграє історична освіта.

Погоджуємось з думкою, що педагогіка сьогодення спрямована на відродження національного виховання, формування демократичного світогляду і культури [2]. Сьогодні важливо, щоб українська молодь мала свою життєву позицію, виражену у ставленні до держави, загальнолюдських і національних цінностей, української культури, народних традицій.

Національна самосвідомість виростає на основі історичних знань, сутність якої складають знання про національний ідеал, національні та загальнолюдські цінності, а також знання про свою історію, культуру, тобто про свою національну спільноту, про конкретних носіїв національної самосвідомості та представників спільноти, які найповніше втілюють у собі національний характер [5].

Відомий вчений-педагог Борисов В. В. у своєму дослідженні обґрунтував структуру національної самосвідомості: усвідомлення особливостей національної культури своєї нації; усвідомлення психологічних особливостей своєї нації; усвідомлення тотожності зі своєю нацією; усвідомлення власних психологічних особливостей; усвідомлення себе суб'єктом своєї національної спільноти; соціально-моральна самооцінка національного [1].

Зауважимо, що усвідомлення перерахованих позицій можливо досягти через глибоке і всебічне оволодіння дітьми змістом історичної освіти. І якщо вивчення всесвітньої історії має сприяти формуванню

загальнолюдських, гуманістичних поглядів, то вивчення української історії формує громадянина, патріота, з яким держава і суспільство пов'язують перспективи свого подальшого розвитку.

Уроки історії України – це особлива можливість для здійснення патріотичного виховання учнів. Патріотизм учнівської молоді повинен ґрунтуватись на знанні про історико-культурні традиції народу, героїзм його захисників. Тому важливим питанням є історичні постаті. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу українських князів, козацтва, видатних гетьманів Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Орлика, цілого українського народу і його найкращих представників - Т. Шевченка, В. Винниченка, М. Міхновського, М. Грушевського, С. Петлюри, С. Бандери, Р. Шухевича, висвітлюється національна гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу [6]. Під час уроку історії часто виникають дискусії, учні мислять критично, усвідомлюють причинно-наслідкові зв'язки.

Процес навчання історії поєднує в собі освітню, розвивальну і виховну функції, які повинні бути нероздільними. Специфіка історії, як суспільної дисципліни, полягає в тому, що вона містить у собі великий потенціал для формування соціального усвідомлення учнів, залучаючи їх до системи цінностей, норм і відносин суспільства. Вона дає можливість придбати соціальний досвід, на підставі чого відбувається формування певних соціальних якостей і рис. На сучасному етапі розвитку українського суспільства найактуальнішим є саме національний аспект соціалізації особистості, свідоме віднесення учнями себе до української нації, відчуття себе її частиною, підготовка до свідомої активної участі в житті української держави.

Таким чином, можемо зробити такі висновки: національна свідомість – категорія, сутністю якої є усвідомлення приналежності до певної нації, тобто ідентифікація з певним народом, нацією і провідна роль у прогресі формування національної свідомості відводиться національній школі, в якій закладаються знання про мову, історію, культуру, особливості національного світобачення, що в свою чергу сприяє формуванню національної свідомості [4].

Однією із ключових функцій історичної освіти є забезпечення громадян історичними знаннями та навичками їх аналітичного осмислення, які дозволяють на їх основі сформуванню національну свідомість і самосвідомість молодих громадян і слугують об'єднавчим підґрунтям розвитку суспільства.

Історична освіта відіграє у справі становлення і розвитку особистості надзвичайно велику роль. Знання власного історичного минулого, історії свого народу і держави є основою формування національної свідомості і самосвідомості, а також і національної самоідентифікації особи.

Література:

1. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Тернопіль: 2006. 35 с.
2. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль соціогумантарних дисциплін у вихованні патріотизму і національної свідомості особистості. *Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Київ: 2008. Т. X. Ч. 4. С. 272-279.
3. Кресіна І. О. Національна свідомість. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Кулішенко Л. А. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 22.05.2023).
5. Розлуцька Г. М. Формування національної свідомості українців у процесі державотворення. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 16-17. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 23.05.2023).
6. Сирота М. В. Теоретичні аспекти методичної проблеми педагога. Формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму під час освітнього процесу з історії. URL: <https://www.schoollife.org.ua> (дата звернення 07.05.2020).